

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av
Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företrädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

forskningsföremåls dolda inspirationskällor. Men vad han framför allt i sitt verk är ute efter, vad han trevar efter med sin slagruta, är Olle Hedbergs religiösa sökande. Efter att ha avtryckt Artur Lundkvists briljanta analys i BLM 1940 av Hedbergs romankonst invänder han: »Plockar man bort all metafysik ur Olle Hedbergs diktade värld hamnar man där Artur Lundkvist hamnar: inför likgiltig 'teater, spelad av skuggor i ett abstrakt rum'.»

I sin studie Olle Hedberg och mystiken anknöt Sjöman till en etikett som Lundkvist »klistrat på Charles Morgan», »gentlemanmystiker», och förklarade att den var tillämpbar också på Olle Hedberg. Sjöman betecknar sitt eget opus som »ett klivet aktstycke». »Jag ville begripa Hedbergs religiositet och jag var ängslig för att bli besviken på den.» Tingsten lyckades i självbiografin inte följa Olle Hedberg hela vägen, »inte till 'det vita ljuset' och 'Gud'», förklarar Sjöman, själv med sin alltsedan ungdomen ohjälpliga dragning till kristendomen, som han säger.

Drömmakaren kallar Sjöman det andra stora partiet av sin bok; det tredje, Drömydaren, blir något av en summering, följt av allsköns Kompletteringar. I en undertitel har han betecknat biografien som *sin* bok om Olle Hedberg och han medger att han till den grad lyft fram mörkret i *sin* Olle Hedberg att många gamla läsare kunde bli konfunderade och inte känna igen sig. De hade fäst sig vid helt andra element, andra kvaliteter i hans författarskap. När Marika Stiernstedt skrev sitt förord till 1937 års upplaga av Rymmare och fasttagare utnyttjade hon en uppgift som Olle Hedberg själv lämnat henne. Han hade någon tid varit utpräglat religiös, »i kväkarstil», konstaterade hon. Att Kristus spelar en förbluffande liten roll i Olle Hedbergs värld är något som Sjöman uppmärksammar. Han är en del av en lång tradition, »gudstroende som förkastar kyrkan», heter det också. Efter sin dotter Bigtans jordfästning skriver Olle Hedberg till prästen Allan Alvestrand i ett tackbrev: »Jag tror det behagat Gud att göra mej så krossad och förkrossad som en eländig människa kan bli.» En månad senare tar han sitt liv. Sjöman skriver: »Det är i detta skick som Gud tar emot honom i sitt rike. 'Krossad och förkrossad.'»

En annan forskare som varit intresserad just av Olle Hedbergs religiositet är Bengt Svenningar. Han tog kontakt med Hedberg och denne delgav Svenningar sin uppfattning i olika spörsmål. »Även om du och jag anser», skrev Olle Hedberg 11 sept. 1963, »låt mej säga föredrar, att en människa i handling ska visa sin religiositet, så vet vi ju inte om vi har 'rätt'. Det är vår societik. Gud är kanske tolerantere än vi.» Sjöman vill utläsa en förtröstan ur de raderna.

Ulf Wittrock

Toril Moi: *Simone de Beauvoir. En intellektuell kvinna blir til*. Gyldendahl Norsk Forlag 1994.

Med sin bok *Simone de Beauvoir. En intellektuell kvinna blir til* sällar sig Toril Moi till en ansenlig skara forskare som intresserat sig för Beauvoirs liv och författarskap. Moi gav först ut sin studie på engelska

men den norska utgåvan säger hon i förordet är att betrakta som den definitiva versionen av boken. Med tanke på den rikhaltiga litteraturen om Simone de Beauvoir kan ju frågan inställa sig om det finns så mycket nytt att tillföra ämnet. Efter att ha läst Moiss studie är det emellertid uppenbart att den utgångspunkt hon valt i sin studie av Beauvoir fördjupar bilden av fenomenet Simone de Beauvoir.

I förordet till boken beskriver Toril Moi hur hon som ung idealiserade Simone de Beauvoir. För en flicka från den norska landsbygden där könsrollsmönstret var djupt konservativt framstod Simone de Beauvoirs självständiga kvinnoliv som en uppenbarelse om att det fanns andra möjligheter för kvinnor. Toril Moi fascinerades således tidigt av Beauvoir och som feministisk forskare vill hon närmare granska förutläggningarna för det som skapade Beauvoirs position som 1900-talets mest omtalade intellektuella kvinna.

Toril Moiss studie tar upp både Simone de Beauvoirs liv och hennes verk. Framförallt har det tidigare skrivits mycket om hennes liv och då främst förhållandet till Jean-Paul Sartre. För att förstå hur Simone de Beauvoir fick en så stor betydelse räcker det inte, som biografikerna hittills gjort, att nästan uteslutande fokusera på hennes privata liv menar Moi. Utan ett ingående studium av såväl hennes skönlitterära som hennes filosofiska verk är det enligt Moi omöjligt att ringa in fenomenet Simone de Beauvoir. En avgörande punkt för Moi är synen på relationen text-liv. Hon menar att Freud gav oss insikten om att subjektet alltid framstår som en text som avläses av andra. I Simone de Beauvoirs fall blir Freuds insikt särskilt relevant hävdar Moi: »Det intertekstuelle netverket av tekster – fiksjon, filosofi, selvbiografi og brev – som hun etterlot seg, er vår Simone de Beauvoir.» Den metod som Toril Moi använder sig av i sin studie av dessa texter kallar hon »personlig genealogi». Genealogibegreppet känns igen från Michel Foucault men här tillämpas det inte på historia utan på biografi. En genealogisk studie lägger inte huvudvikten vid begrepp som ursprung, orsak och slutmål utan på det pågående, samspelet mellan de faktorer som formar och producerar olika fenomen. Därför kallar också Moi sin bok »en intellektuell kvinna blir til». Genealogibegreppet tillämpat i studiet av en person innebär att subjektet ses som »et desentrert nettverk av forskjellige diskurser.» För Moi betyder detta att ingen skillnad görs mellan det personliga och det offentliga. Man kan inte förstå fenomenet Simone de Beauvoir utan att ta hänsyn till materiella faktorer men heller inte utan att frilägga retoriska och psykologiska strukturer i hennes texter. Toril Moi hävdar också att en genealogisk studie aldrig kan komma fram till en slutgiltig överordnad förklaringsmodell eftersom det inte finns något självklart slut på det nätverk av texter som studeras: »Denne boken har derfor ikke noen konvensjonell konklusjon: min »Simone de Beauvoir» er en uferdig tekst.»

Boken är uppbyggd kring tre »textögonblick»; den unga Beauvoirs känsla av nederlag i samtalet med Sartre i Luxembourgträdgården, hennes anmärkning i ett samtal med Sartre 1946 om hur hon upptäckte att

det att vara född som kvinna inte var detsamma som att vara född som man och för det tredje hennes deprimerade iakttagelser kring åldrande och död i slutkapitlet på memoarboken *La force des choses*. Dessa tre korta textställen är knutpunkter för olika aspekter av fenomenet Simone de Beauvoir. För att förstå hennes intellektuella underlägsenhetskänsla gentemot Sartre går Moi i detalj in på det franska utbildningssystemet vid denna tid och visar att Beauvoir – trots att hon hade bättre sociala förutsättningar än Sartre – inte kunde gå samma raka väg genom de finaste skolorna som han gjorde. Moi visar ingående hur Beauvoir som kvinna blir ett offer för det intellektuella systemet – hennes öde är att alltid bli betraktad som »Sartres dubbelgångare» – men också hur hon identifierar sig med den mansdominerade franska kultureliten och inte ser sin egen marginaliserade position som kvinna.

Mois detaljerade beskrivningar kan ibland verka omständliga; man kan till exempel fråga sig om det verkligen är nödvändigt att så ingående diskutera skolsystemet i Frankrike för att belysa Beauvoirs utbildningsgång och position i systemet. Samtidigt är det just genom detaljgranskningen som förbindelserna mellan olika nivåer i könsproblematiken framträder. I analysen av *Det andra könet* visar Toril Moi hur texten präglas av retoriska och filosofiska motsättningar genom Beauvoirs förnekande av att det finns andra faktorer än de sociala som skapar kvinnoförtrycket. Kvinno-kroppen förblir som Moi skriver »trubbel» i Beauvoirs tankevärld och detta inte enbart i *Det andra könet* utan genomgående i hennes texter. I det sista kapitlet diskuterar Moi Beauvoirs dagböcker och självbio-grafiska skrifter och drar linjer mellan de psykiska strukturer som kan avläsas i dessa och skrivandets roll för Beauvoir. I *La force des choses* uttrycker Beauvoir en stark dödsångest och rädsla för ett kroppsligt förfall. Hon var tidigt upptagen av åldrandet som ett hot, särskilt för kvinnan. Redan i fyrtioårsåldern talar hon om kroppens förfall och anser att kvinnans sexuella behov ofta ter sig patetiska när hon lämnat ungdomen bakom sig. Moi menar att uttalanden av denna typ finns i Beauvoirs personliga skrifter i ögonblick då hon upplever sig ha mist någons kärlek. Överhuvudtaget finns i texterna starka svängningar mellan känslan av att leva ett fullt och rikt liv och känslan av att leva i tomhet. För Beauvoir var bekräftelsen av det egna jaget genom andras kärlek oundgänglig. Utan denna hotade tomheten som hon ger uttryck åt i sina dagböcker. Beauvoir skriver för sig själv i de stunder då hon är deprimerad menar Moi, som ser dagböckerna som texter Beauvoir skrev då hon kände sig som mest sårbar.

Skrivandet blev för Beauvoir ett sätt att utfylla känslan av tomhet som alltid fanns i upplevelsen av verkligheten. Hennes syn på fiktionen är just den att romanen förmår ge den verkliga betydelsen åt de erfarenheter som aldrig kan bli helt utforskade eller fullständigt upplevda i det verkliga livet. Moi omformulerar detta i psykoanalytiska termer och menar att fiktionsskrivandet för Beauvoir fick karaktären av en fetisch; ett objekt som döljer bristen.

I varierande grad kan man, enligt Moi, avläsa en förnekelse av verkligheten i Beauvoirs texter som blir tydlig i hennes språk. De texter av Beauvoir som Moi finner livlösa och torra präglas just av att hon här vägrar att konfrontera källorna för sin smärta. Särskilt tydligt är detta i boken hon skrev efter Sartres död, *La cérémonie des adieux*, vars livlösa prosa Moi menar beror på att Beauvoir till varje pris ville dölja de konflikter och den smärta som funnits i förhållandet till Sartre.

Toril Mois psykoanalytiskt orienterade läsning av relationen mellan strukturer i Beauvoirs personliga skrifter och hennes syn på skrivandet är skarpsynt. Även i analysen av *Det andra könet* ger den en ny dimension åt förståelsen av textens komplexitet. Där- emot riskerar tolkningen av *L'invitée* mer att låsa texten än att öppna upp den. Romanens slut, det mord som den kvinnliga huvudpersonen begår, har betraktats som misslyckat. Toril Moi menar att slutet är konsekvent om man läser romanen som ett melodrama. Detta är en viktig iakttagelse för att förstå romanen men däremot är jag inte beredd att helt gå med på att läsa den som en uppgörelse med en hotande morsbild. Detta framstår för mig som en typ av överordnad, slutgiltig tolkning som Moi för övrigt söker att undvika i sin bok.

Utifrån de tre »textögonblick» som strukturerar boken nystar Toril Moi i många trådar som tillsammans ger en bild av det sammansatta fenomenet Simone de Beauvoir. I slutorden talar Moi om hur studiet av Beauvoir givit henne en förståelse av hur svårt det var för en kvinna att skapa sig ett självständigt intellektuellt liv i Beauvoirs samtid och vilket högt pris hon tvingades att betala. Men Beauvoirs liv och verk inger respekt och hon är menar Moi en förebild i sitt sätt att aldrig ge upp. Dagens franska feminister har dock överlag valt att ignorera Beauvoir. Toril Moi berör detta men här hade kanske diskussionen kunnat föras längre och givit några svar på varför det finns ett så massivt förnekande av Beauvoirs betydelse bland franska feminister.

Toril Mois bok är imponerande i sin bredd; här finns avancerade psykoanalytiska textläsningar och stora kunskaper om franskt samhällsliv och intellektuellt klimat i Beauvoirs samtid. Simone de Beauvoir framstår för mig i boken både som en exceptionell intellektuell men också som en kvinna präglad av ett patriarkalt tänkande vilket ständigt leder till en ambivalens och splittring som Toril Moi övertygande frilägger i Beauvoirs liv och verk.

Margaretha Fahlgren

Anders Olsson, *Att skriva dagen. Gunnar Björklings poetiska värld*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1995.

Gunnar Björling har kommit att betraktas som den stora sårlingen inom den svenskspråkiga modernismen, notoriskt svårplacerad i förhållande till de stora europeiska strömningarna och ismerna, bortsett från en del dadaistiska inslag i den tidiga produktionen. Få vetenskapliga studier i det större formatet har också ägnats hans författarskap. En bidragande orsak kan ha varit att manu-